

Batya: Devoted Daughter

פרשת שמות

מראש צורים

29

2

1 A man went from the house of Levi and he took a daughter of Levi. 2 The woman conceived and gave birth to a son. She saw that he was good and she hid him for three months. 3 She could not hide him any longer, so she took for him a wicker basket and smeared it with clay and pitch; she placed the child into it and placed it among the reeds at the bank of the River. 4 His sister stationed herself at a distance to know what would be done with him.

* Pharaoh's daughter went down to bathe by the River and her maidens walked along the River. She saw the basket among the reeds and she sent her maidservant and she took it. 6 She opened it and saw him, the child, and behold! a youth was crying. She took pity on him and said, "This is one of the Hebrew boys."

7 His sister said to Pharaoh's daughter, "Shall I go and summon for you a wet nurse from the Hebrew women, who will nurse the boy for you?"

8 The daughter of Pharaoh said, "Go." The girl went and summoned the boy's mother.

9 Pharaoh's daughter said to her, "Take this boy and nurse him for me, and I will give your pay."

So the woman took the boy and nursed him. 10 The boy grew up and she brought him to the daughter of Pharaoh and he was a son to her. She called his name Moses, as she said, "For I drew him from the water."

Seforno 286

2 5. לרחץ על היאר – To bathe in the river. In a royal room close to and overlooking the river, for without a doubt, since כבודת בת מלך פנימה, the king's daughter is all glorious within (Psalms 45:14), she would not go down to the (open) river.

And her maidens (i.e., her ladies-in-waiting) walked along the riverside. Therefore, she did not send one of them to fetch the basket since they were not with her.

And she sent her handmaiden (to fetch it). The handmaiden who was attending her at her bath. All this happened by the will of God so that one of her ladies-in-waiting should not be sent to fetch (the child), since she might decide to cast the child into the river (of her own volition).

מלמד שירדה לרחוץ מגולוי אביה, וכן הוא אומר 'אם רחץ ה' את צאת בנות ציון וגו'.

6 נראה ששורש הבנת דמותה של בתיה ומתוך כך התרת השאלות כולן טמון בהבנת חידוש הסוגיא בסוטה²⁰, הדורשת:

* "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאר". אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מלמד שירדה לרחוץ מגולוי אביה, וכן הוא אומר 'אם רחץ ה' את צאת בנות ציון וגו'."

וכתב שם רש"י: "לרחוץ – לטבול שם לשם גירות". כלומר בת פרעה לא ירדה סתם לטייל על היאור אלא היתה לה תכלית בירידה זו – להתגניב.

בכדי למצות מגמרא זו את חידושה הנפלא יש לראותה במבט כוללני ולהבין שאין טבילה זו של בת פרעה תחילת תהליך, אלא סופו של תהליך. תהליך ממושך של מרידה באביה ובגילוליו. תהליך מרידה בדרכו, באכזריותו ובגזירותיו.

האב"ע מביא פירוש נוסף לקריאת שם משה על ידי בת פרעה וכותב שאולי למדה בת פרעה לשוננו. כלומר תוך כדי מרידתה תוך כדי חמלתה על עם ישראל היא למדה עברית היא מנסה להתרחק מבית אביה ולהתקרב לעם ישראל, ובסופו של התהליך היא יורדת לרחץ ביאור לשם גירות.

במה נפלא שיום זה של גירותה הוא יום ו' בסיון כדברי הגמרא²¹: "אמר רבי אבא בר חנינא אותו היום שישה בסיון היה" מחשבת הגמרא כי משה רבינו נולד ב'ז' באדר. וג' חדשים אמו הצפינה אותו עד יום זה של ו' בסיון והוא יום גיורה של בת פרעה, והוא יום גירום של כלל ישראל ועמידתם בהר סיני לקבלת התורה. נכמה אצילות יש שבסוף תהליך חזרתה בתשובה, בפסגת גירותה, בשיאו של התהליך. בתליכתה לקראת הטבילה, היא פוגשת את משה רבינו ומצילה אותו – "הבא לטהר מסייעין בידך". למדנו מכאן שכגודל ההשתדלות והטהרה מלמטה כך בהתאם גודל הסיוע מלמעלה.

7 עתה מובן היטב שאין היא שמה לב לנערותיה ולטענותיהן. היא אינה מפחדת ממה יאמרו וכיצד יגיבו. היא שולחת את אמתה ומתפללת שיעשה לה נס. וכאשר נעשה לה הנס ואמתה מתארכת שישים אמה היא יודעת שמסייעין לה מלמעלה היא רואה את הילד ומזהה ששכינה עמו. משה כאילו נשלח אליה בדיוק בעיתוי המדויק. היא רואה גילוי שכינה ורואה בכך סימן משמיים, לקבלת גירותה.

שמה של התורה מעיד על מהותה כי היא מהווה ספר ההוראות לאדם מישראל. כל מצוות התורה נועדו ללמד את היהודי את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה. כיוצא בזה גם המאורעות המתוארים במקרא לא באו לספר מעשים מן העבר, אלא ללמדנו את המתבקש מאתנו בהווה ובכל עת.

לפיכך גם אל חלק התיאורים שבתורה יש לגשת במלוא כובד הראש, ואין להסתפק בקריאתו גרידא, אלא יש לעיין ולהתבונן בו בצורה מעמיקה. בכל פרשה שבתורה חייב אדם לא רק ללמוד להכיר את האישים המופיעים בה, אלא שלאור אותה פרשה עליו ללמוד להכיר את עצמו ולהעריך את מצבו הרוחני בהתאם לנדרש ממנו.

דברים אלו האמורים ביחס לכל פרשה שבתורה, נכונים פי כמה ביחס לפרשיות העוסקות ביציאת מצרים. בתחום זה הרי קיים חיוב מפורש: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". כיון שעדיין לא נפטרו מעול הגלות, שומא עלינו לבדוק מה הם התנאים שעלינו למלא, בכדי שגם אננו נוכל להיגאל מבור גלותנו.

4 Rav Munk

subjects disobey his decree, at least his children should do so. How can you violate your father's command?" At that instant, the angel Gabriel swooped down and struck them (Sotah 11a).

Maharal does not take this literally but explains it as a spiritual death. Thus, the maidens' voice of opposition suddenly died as though some supernatural force had intervened. Miraculous and sudden changes of this type are not uncommon in the history of our people.

5 אמר רבינו – קט משה שסו מליפין

תלמיד רבינו, הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון שליט"א כותב וז"ל:

במדרש (שמו"ר א, כ"ג): אר"י אמר רשב"י מלמד שירדה לרחוץ מגולוי בית אביה, ומפרש המהר"ל ז"ל בספרו גבורות ה' (פי"ז) דטעם הדרש הוא, דהו"ל למיכתב ותלך לרחוץ ביאור, ולמה נאמר על היאור, אלא הכי פירושו ותלך לרחוץ, מגולוי בית אביה, ועל היאור הוא כמו אצל היאור ע"ש.

ואולי יש להוסיף עוד, דהנה בחלום פרעה נאמר כמסיקתא רבתי (פ"ר י"ד) ופרעה חולם והנה עומד על היאור וכי וידבר פרעה אל יוסף בחלומי הנני עומד על שפת היאור וגו', הדא הוא דכתיב עדות ביהוסף שפת לא ידעתי אשמע. ובספר בני יששכר (תשרי, מאמר ב אות כ"ד) וכן בספר חסדי אבות מביא בשם הרה"ק הרי"מ מפרעמישלאן זצ"ל לפרש, כי פרעה חלם והוא עומד על היאור, אבל ליוסף אמר כי חלם שהנהו עומד על שפת היאור, וכמבאר בזה"ק אשר פרעה ה"י מחליף ליוסף כמה ענינים בדברי החלום בכדי לנסותו, וכן הוא במדי תנחומא שם, לזה אמר יוסף שפת לא ידעתי, לא ידעתי שחלמת על שפת, רק עשוי אשמע ממך.

ובטעם השינוי מעל לשפת ע"י בני יששכר הנ"ל מה שכתב לפרש, ומו"ר הגאון מלובלין זצ"ל אמר הכוונה, דהיאור ה"י הע"ז של המצריים שה"י משקה את כל הארץ, ופרעה גאוותו ה"י מחשיב את עצמו יותר מהע"ז שלו ובהרהורי לבו ה"י רואה את עצמו עומד על היאור, אבל לפני אנשים לא הריב בנפשו לדבר ככה, ולזה אמר שחלם שהנהו עומד על שפת היאור, ולפי"ז כאן שנאמר ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור שמודג עליונותה על היאור, הרי שירדה לרחוץ מגולוי בית אביה.

מתוך עוצמת תהליך זה, מתוך קדושתו וטהרתו, מתוך המפגש של שמיים וארץ, המפגש של התאמצות מלמטה של בת פרעה והסיוע מלמעלה של רבונו של עולם, היא מתעטפת בתחושות עמוקות של יסודות היהדות ואין פלא שאופפת אותה תחושת רחמים על הילד, כמידתם של ישראל 'רחמנים בני רחמנים'²². ואכן לדווקא, בגלל שהוא מילדי העברים חמלה עליו. בעוצמה זו היא קוראת את שמו בעברית, ומנמקת זאת בשפה העברית כי מן המים משיתהו. משיתהו מתוך כל התהליך של המרידה מתוך הנס שליוה וחתם תהליך זה, ואף נבואה בדבריה כאמור, כי הוא ימשה את ישראל ממצרים.

מסתבר שהיא בנתה לעצמה חומה בצורה בתוך הארמון. היא ניצלה את מעמדה וגידלה את משה כהמשך לתהליך גירותה והתקרבותה לעם ישראל. תהליך נפלא זה של גירותה תומצת ורוכז בתורה לשש מילים קצרות הנושאות בתוכן תוכן רב, והן: "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור" וכפי שלמדה הגמרא מתוך מילים אלו שירדה לרחוץ מגילולי אביה. יש לנסות ולהעמיק כיצד כל המרד שלה והמהפך באישיותה רוכז במילים מעטות אלו.

אף שמשה נולד בעל נפש מיוחדת³⁵, וכדברי הגמרא בסוטה³⁶ שכשנולד נתמלא הבית אורה, מ"מ נראה שאלו נטיות פנימיות, אך זקוקות לגירוי ולהוצאה אל הפועל. ומבלעדיהם כיצד הגיע לתחושות עמוקות אלו אל אחיו הסובלים. נראה שהתשובה לשאלה זו יונקת מהקדמתנו בה עמדנו על דמותה של בת פרעה מרדה והתגיירותה הנפלאה. משה גדל אצלה, היא מגדלת אותו כאמו. ע"פ הסברנו לעיל בת פרעה היא האנטיטזה לאביה, היא מרדה באביה ובהשקפתו. ועל כן משה זוכה ממנה לחינוך עמוק ביחס לאחיו.

מפורסמים דברי האב"ע אודות ההשגחה האלוקית שסיבבה שמשה יגדל בבית פרעה משתי סיבות: הראשונה שיגדל בחברת מלכים, והסיבה השניה שיגדל בריחוק מעמו כדי שיתייחסו אליו בכבוד ובהערצה. וזו לשונו³⁷:

"אולי סיבב ה' זה שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה שהרג המצרי בעבור שעשה חמס, והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנם מהמים שדלו. ועוד דבר אחר: כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו - לא היו יראים ממנו כי יחשבוהו כאחד מהם."

אמנם דבריו נפלאים ביחס להשפעה הפסיכולוגית של ריחוקו מעמו ושל החממה המלכותית אשר גדל בה³⁸. אך נראה שאין התמונה שלמה ללא התוספת של הבית היהודי המגוייר בו הוא גדל, ובהשפעתו הוא חונך³⁹.

לפיכך נבין שמכל השמות שניתנו למשה רבינו⁴⁰ ע"י הוריו, ע"י העם ואף ע"י הקב"ה בעצמו זכתה בת פרעה ודווקא השם שנתנה היא לו נחקק כשמו וכך היה נקרא במשך כל חייו ואף הקב"ה קבל שם זה וקרא לו כך. והטעם כי בת פרעה

לקחה אותו ואמצה אותו לבן, וחינוכה נחקק בו ועל כן זכתה ששמו ומהותו יקבעו על פיה⁴¹. ובבאר משה⁴² הוסיף וכתב:

"ארז"ל (שמות רבה פ"א) מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים, אע"פ שהרבה שמות היו לו למשה, לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב"ה לא קראו בשם אחר."

הבה נתבונן בדבריהם ונראה שלא רק שהיו לו ז' שמות, אלא שעל כל שם שהיה לו היתה כונה מיוחדת כמ"ש (מגילה י"ג, א'), ובכל זאת נקרא רק "משה" על שם שקראה לו בתיה, בשכר שגמלה עמו חסד, וכל זה להורות לנו שהתורה יסודה חסד כמ"ש (סוטה י"ד, א') התורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים, וכבר נתבאר (פרשת לך) ש"תורה" בגימטריא "גמילות חסדים", ולכן דייקא במרע"ה שעל ידו ניתנה תורה לישראל, נרמז גודל מעלת החסד בשמו הוא. ורמז נפלא בדבר כי "משה רבינו" עולה בגימטריא "גמילות חסדים".

על הפסוק "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור" דורשים חז"ל (סוטה יב.) שהלכה לרחוץ עצמה מגילולי בית אביה, שהלכה לטבול לשם גירות. ולכאורה, שתי הפעולות שעשתה - מעשה הגירות והצלת משה - היו שני עניינים נפרדים, ללא שייכות וקשר זה לזה, ורק במקרה אירעו באותו זמן.

אך ודאי שאין הדבר כן, והא בהא תליא. הנה כתבה התורה "ותחמול עליו", הרי לנו שכדי להציל את משה יש צורך במידת הרחמנות, ובלעדיה לא היה האדם נדרש להציל את נפש הילד. אך בעודה נכריה אין מידה זו טבועה בה, שהרי זה אחד מג' סימנים שיש בעם ישראל (ויצאת ע"ט). כדי שגם היא תתברך במידה זו, ועל ידה תתעורר לפעול להצלת משה, היה עליה לקבל על עצמה עול גירות ולהיות לבת ישראל.

וזוהו שאמר המדרש על הפסוק "והנה נער בוכה", שבא גבריאל והיכה למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים. נמצינו למדים, כי לשם הצלת משה *היה צורך לעורר את מידת הרחמנות. אך דבר זה יתכן רק במי שטבועה בו מידה זו - והמה ישראל. הנכרי, לעומת זאת, כל כמה שיבקשו לעורר בו רחמנות, יעלו חרס בידם, שהרי מופקע הוא מאותה מידה נכונה.

(בשם הגר"ד סולובייציק, ר"י בריסק)

11 שחור אומר (ח' ב' ר"ה)

ומעתה, כיון שנתבאר שאפילו דומם מקבל כח נפלא ע"י מסירות נפש, עאכ"ו ש'אדם שגידלוהו במסירות נפש והשקיעו בו אהבה ומסירות, בודאי חדרו ונספגו בתוכו כוחות נפלאים, כוחות עצומים של מסירות נפש ואהבת הזולת.

וזוהו מה שאמרו חז"ל (ויק"ר פ"א ג'): "עשר שמות היו לו למשה רבינו, א"ל הקב"ה למשה, חייך מכל שמות שנקבע לך, איני קורא אלא בשם שקראתך בתיה בת פרעה, ותקרא שמו משה" (שמות ב' י), ובמקום אחר אמרו (שמ"ר א' כו): "מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים שמכל שמות שהיו לו, לא נקבע בו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר."

והנה, כל שם ושם שנקרא בו משה רבינו בא לבטא ולתאר את מעלתו וגדלותו של משה, "ירד, שהוריד את התורה מלמעלה למטה, ד"א שהוריד את השכינה, אביגדור אביהם של גודרים, חבר, שחיבר את ישראל לאביהם שבשמים, אבי סוכו, אביהן של נביאים שסוכים ברות הקודש וכו'" (עיין ויק"ר שם). כל אחד משמותיו ממצה צד אחר מגדלותו, וכדי להקיף את רום מעלת משה רבינו צריך עשר שמות.

אך ראה זה פלא, שמו "משה" שנקרא בו בכל התורה, מה הוא אומר? "כי מן המים משיתהו", ומה גדולה יש בכך, ואם אמנם יש כאן שבח על בתיה בת פרעה, מה לזה ולעצם מהותו של משה?

12 אלא הן הן הדברים, מכת מסירות נפשה של בתיה בת פרעה, שהמרתה את פי אביה והצילה את משה על אף גזירת פרעה, ומכח גמילות החסד שגמלה עמו בגדלה אותו בהקרבה ובמסירות, קיבל משה רבינו אל תוך נפשו ובשרו את הכחות הללו, ובעל ידם נתעלה והוכשר להיות גואלן ומושיען של ישראל, כי בהקרבה ובמסירות נפש ניהל את צאן יתרו בתחילה, ובהקרבה ובמסירות נפש הושיע אח"כ את ישראל, בין בעמדו לפני פרעה ובין בעלייתו למרום, וכל ארבעים שנה שהיו במדבר היו חייו רצופים בהפקרת נפשו עבור ישראל, מסירות נפש תמידית עבור כל אחד ואחד מישראל עד לאמירת: "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת".

* כל זאת היה טבוע בנפשו והתפתח בו מן הגרעין של מסירות נפש שהשקיעה בו בתיה בת פרעה במשותה אותו מן המים, על כן נקבע בו השם "משה" יותר מכל עשר השמות שהיו לו, כי שם זה ממצה את גדולת משה רבינו יותר מכל השמות. וזוהו "שכרן" של גומלי חסדים, שהחסד שעושים עושה פירות, ומי שגמלו עמו חסד, על שם החסד הוא נקרא לעד.

ויש לעורר כיצד בתיה שרק מקרוב נכנסה תחת עול מלכות שמים, כמו שדרשו חז"ל עה"פ: "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור" (ב', ה'), ודרשו חז"ל (רבה, א' כ"ג) שבאה "לרחוץ מגלולי בית אביה", וכבר זכתה לראות גילוי שכינה.

ונראה לבאר שלבתייה היה רצון עז מתוך מסירות נפש להציל את הילד העברי, ולמרות ששפחותיה שהיו עמה, אמרו לה: "גבירתנו, מנהגו של עולם, מלך גוזר גזירה וכל העולם אינו מקיימין אותה, ובניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עובדת על מצות אביך" (מדרש רבה שם), ובכל אופן ותשלח את אמתה ותקחה" (ב', ה'), לכן זכתה לראות גילוי שכינה, והפירוש בזה לפי האמור, משום שמצב זה של רוממות הנפש, גרם ונתן מדרגה אחרת של חיים, ולא רק תוספת מעלה אלא צורת חיים מרוממת יותר, ולכן דרגה זו

זיכתה את בתיה לראות גילוי שכינה.

פ ע י נ ה ש י ה ו ר ה

ותרד בת פרעה (ב-ה)

התורה אינה מזכירה את שמה של בת פרעה, ואילו בדברי-הימים א' (ד-ה) מזכיר שמה: "בתייה". חכמינו אמרו, כי השם "בתייה" ניתן לה רק לאחר מכן. כמות תורה על אשר הצילה את משה, וכך אמר לה הקב"ה את קראת לבני משה הריני קורא לך בתי - ב ת י ה. ברם, מצינו במדרש כי עוד במצרים היו קוראים לה "בתייה", שכן אמרו דתן ואבירם למשה: אף שטוען אתה כי בנה של בתיה אתה, אינך אלא בנה של יוכבד. אלא באמת קרא אותה פרעה, אשר ראה עצמו כאליל, בשם "בתייה", שבלשון מצרית פירושו: בת אלהים. וכך קראה גם דתן ואבירם. אולם התורה לא רצתה לתת לבת פרעה תואר אלהי ולסייך אמרה "בת פרעה" במקום "בתייה". אבל לאחר-מכן, כאשר נטשה את אלילי אביה הצילה את משה. חזרה התורה לקרוא לה "בתייה", שכן מעתה איננה מתייחסת עוד אל פרעה, כי עלייה מעשייה הטובים נעשתה לבת אל תי. (אבני אזול)

While Basya stared in disbelief at this child she had discovered in the river, the angel Gavriel came down and caused Moshe to begin crying so that Basya should take pity on him.⁶³ Moshe began to cry, thinking, I may never again see my sister who is waiting for me.⁶⁴ Little Aharon, who was waiting nearby and feared for his brother's safety, also began to cry.⁶⁵

דעת פרשת שמות שרגא

בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ח) תניא: "וראתה נער בוכה ושלחה ידה והחזיקה בו ונתרפאה ואמרה: הנער הזה צדיק הוא, וקיימתו לחיים. וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ולפיכך זכתה בת פרעה לידבק תחת כנפי השכינה ונקראה בתו של מקום". ובילקוט שמעוני הגירסא: "לפיכך זכתה לחיי העולם הבא", ומפרש הר"ל (בפירושו על פרי"א) שזכתה להיכנס בחייה לגן עדן, כדאיתא במסכת דרך ארץ זוטא (פ"א).

ויש להבין מדוע זכתה בתיה לחיי עולם הבא ולהיכנס לגן עדן בעודה בחיים ולהסתופף תחת כנפי השכינה, על כך שהצילה את משה.

והלא היא ראתה נסים ונפלאות גדולות עד למאד בצורה ברורה ובחוש ממש: מצד אחד הנערות שקטרגו על פעולת ההצלה נהרגו במקום, ומצד שני, היא עצמה נתרפאה. וכל אחד ואחד, אפילו עיוור וסומא היה יכול לראות בחוש כי לא דבר ייק הוא. ובכל זאת, כיוון שהכירה בזה ועשתה מה שצריך לעשות, היא זכתה בזכויות גדולות להיכנס תחת כנפי השכינה וזכתה לחיי העולם הבא.

הרי לנו שום אחרי שמסובבים בנסים ונפלאות, יש מקום לסגור את העיניים * ולאטום את האוזניים, לא לראות ולא לשמוע שום דבר, לא להתפעל ולא להפיק את זולקחים המתאימים. ומי הוא זה שרואה ושומע ומתבונן ומפיק את זולקחים לעצמו - רק זה שיש בליבו יראת שמים.

מפני שבתיה כן התבוננה במה שראתה, היא זכתה לחיי העולם הבא ולהיכנס תחת כנפי השכינה, מכוח יראת השמים שפיעמה בקרבה.

היא לא רק מצילה את משה אלא אף מגדלת אותו כבנה ועל כך זוכה להקרא בת ה' כדברי המדרש: "אמר לה הקב"ה לבתייה בת פרעה, משה לא היה בנך וקראת אותו בנך, אף את לא בתי ואני קורא אותך בתי שנאמר: 'זאלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד'."

LET MY NATION GO

pg 78

Pharaoh's Daughter

Although it was only the beginning of Sivan, summer barely having begun, the day on which Moshe was placed in the river was unusually hot.⁴⁵ The heat was so intense that anyone who ventured outside was instantly sunburned and overcome. Pharaoh's daughter wanted to bathe to refresh herself, but unfortunately, she suffered from tzoraas and could not bathe in the palace.⁴⁶ Therefore, she went down to the river to bathe in its cool waters.⁴⁷ Pharaoh's daughter also had another purpose in mind. She was revolted by the idol worship in the palace and attracted to the purity and holiness of Judaism. By bathing in the river, she felt she would cleanse herself of the corruption of the palace.⁴⁸

As befitted the princess of a great kingdom,⁴⁹ she was accompanied by thirty ladies-in-waiting,⁵⁰ all of them from the finest nobility of the land.⁵¹ But when they reached the riverside, her attendants wandered off to search for precious stones and gems that were sometimes found there.⁵² Basya was all alone when she caught sight of the basket floating among the reeds.

The daughter of Pharaoh was drawn to the basket by a great curiosity, but it was too far out of her reach. She stretched out her hand for it, and a miracle occurred. Her arm kept getting longer and longer, drawing ever closer to the basket, which was one hundred and twenty feet (sixty cubits) away.⁵³ Finally, her arm extended all the way to the basket, and she grabbed hold of it. The moment her hand touched the basket, another miracle occurred, and she was suddenly healed from her tzoraas.⁵⁴

Clearly, this was no ordinary basket, and Basya trembled as she opened it to see what was inside. To her amazement, it was a young child⁵⁵ with a canopy over his head.⁵⁶ It was undoubtedly a holy child, because touching his basket had cured her from leprosy.⁵⁷ A brilliant spiritual glow enveloped him⁵⁸ because of the Shechinah that hovered over him.⁵⁹ He was a beautiful child,⁶⁰ fully developed like an adolescent,⁶¹ although he was just a newborn.⁶²

אור שמות דניאל

את מי ראתה? את הילד, זהו פשוטו, ומדרשו שראתה עמו שכינה. (רש"י) לומר שנתגיירה ותפשה מעשה האמהות ואיך "וישנה את נערותיה" ו"ישנה" ששינתה את דתה ואת נערותיה, שבא המלאך והרגו לפי שמעוה לקחת התיבה ולקחה נערות אחרות. (בעל הטורים)

לכאורה כיצד ניתן לומר על בת פרעה שראתה שכינה, הרי מדובר כאן בגויה! האם יתכן שתזכה לראות את אור השכינה? - שואל הרב אברהם חמוטא שליט"א בספרו "אשל אברהם", ומבאר זאת באופן נפלא: משה רבינו מיום שנולד - השכינה איתו, ובעת הלידה הופץ אור בכל החדר, וכדי שלא ירגישו האנשים סגרו את החלונות, שלא יגידו איזה אור חדש בא לעולם. אמנם הזכות לראות את סיבת האור - את השכינה - אינה דבר של מה בכך!

מכאן אנו יכולים ללמוד על העוצמה האדירה שיש בקיום מצווה ללא נגיעות. בת פרעה ניגשה לעשות מעשה חסד - להציל ילד יהודי, שהשכינה עמו. ומעבר להצלה זו ולחסד זה לא הייתה לה שום מטרה אחרת ולא שום נגיעה, כי אם הייתה לה נגיעה והייתה עושה חשבון - לא הייתה יכולה לראות את השכינה.

המעשה הטוב של החסד המושלם היה בזמן שכולם מצויים בסכנה, הנה היא הולכת להציל ילד שנשלח לים. היא כמובן לא ידעה שמדובר במשה רבינו - אין זה משנה לה כלל מי הוא הילד, היא הולכת להציל ילד שאמו השאירה אותו הרחק ממנה ועוד מעט לא יוכל להחזיק מעמד בים המטלטל את התיבה אנה ואנה. ואז - "ותשלח את אמתה ותקחהו ותפתח ותראהו את הילד", ראתה את השכינה וקיבלה את אור האמת, ובעבור זה זיכה אותה הבורא לקרוא לו בשם שנשאר עמו לעד.

בזוהר הקדוש נאמר, בעולם העליון נותנים לבתיה בת פרעה לראות את משה רבינו בכל יום. דבר זה מלמדנו שכל אדם הרוצה לזכות לראות את השכינה או הארה של השכינה, אם יעשה דבר בשלמות וללא נגיעות, ללא פרסום, באהבה ובשלמות, יזכה לכך.

בת פרעה לא חשבה על גן עדן, לא חשבה שהנער הזה הוא-הוא גואלם של ישראל וודאי שלא חשבה שהשכינה עמו. בסך הכל ריחמה - רחמנות של אם.

היא פחדה שיהרגו אותו בגלל הציווי של אביה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", ודווקא היא - בת פרעה, בתו של גוזר הגזירה האכזרית מאין כמוה, אצלה מתעוררת נקודה טובה שנמצאת בכל מי שעתיד להתגייר. היא עוברת בגלוי על מצוות המלך, אביה, וממרה את פיו! במדרש נאמר: "אמרו לה: אבא שלך פרעה גוזר. ואת הראשונה שצריכה לקיים את הגזירה, ואת עוברת על גזירת אביך?! בא מלאך והרגו..."

20 בת פרעה לא רק שמצילה את הילד אלא אף לוקחת אותו לביתה בארמון, מקום ממנו יצאה הגזירה ולא עוד אלא שמגדלת אותו ומביאה לו מיניקות כדי שיינק חלב של אם יהודיה וכל זה נעשה בבית המלך.

אילו בת פרעה הייתה עושה "חשבון" וכי בת מלך צריכה לקחת ילד המושלך ליאור ולגדל אותו בביתה יש מספיק עבדים ושפחות שיכולים לעשות המלאכה בשבילה, אבל בת פרעה לוקחת את היוזמה והאחריות: "ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והינקוה לי ואני אתן את"

21 דבר זה מלמדנו מוסר עצום על דרכי ההשגחה, עד כמה צריך ואף חייב האדם לבדוק עצמו, כיצד עושים מצווה, מהי שלמות במצווה אין עוקפים את כל הנגיעות הנלוות אליה. מכאן גם נלמד על השכר העצום אשר זוכים לו.

ואים אנו כיצד כל הגזירות והמכשולים שעמדו בדרך נעלמו כלא היו! להקב"ה דרכים משלו להסיר את כל המפריעים והמקטרגים ומכאן המסקנה המתבקשת - אין הדבר תלוי אלא בנו!

בת פרעה מלמדת אותנו כיצד ניגשים למצווה, ואולי יותר מכל מהי הדרך היכולה להוביל את האדם לראות גילוי שכינה.

כך זוכים לגילוי שכינה וזכותה של מצווה אחת יכולה להאיר את עולמו של האדם. מצווה אחת! רק מצווה אחת! הפלא ופלא!

25 min 10:14

בתיבת בת פרעה נמלה חסד עם משה שהצילתו מהתיבה. לפיכך השם שהיא נתנה למשה הוא שמו לעולם, כדי להציב יד ושם לבתיה בת פרעה. מעשה גמילות החסד של בתיבת היה בעצם העמדת משה על עומדו. היא גידלה את משה בבית פרעה, היא הכינה אותו שלא מדעתה לקראת תפקידו כגואל ישראל ממצרים. במשה עצמו הוטבעה מידת גמילות החסדים אשר בגללה גם נבחר להנהיג את ישראל. כאשר בתיבת קוראת לו בשם משה היא מנמקת "כי מן המים משיתוהו" (שמות ב', ז). המהר"ל שואל, אם כן צריך היה לקרוא לו **משי**

מדוע קראו לו משה? אלא מכאן שהוא אמנם נמשה מן המים אך הוא **משה** רבים רבים מן המים.

* ברמב"ם אנו מוצאים הגדרה למושג "החסד" "וגמילות חסד" מעין זו שעשתה בתיבת בת פרעה למשה רבנו: "יכר בארנו בפרקי אבות, שחסד עניינו הפלגה, באיזה דבר שמפליגים בו, ושימשו בו בהפלגת גמילות הטוב ביותר. גמילות הטוב כוללת שני עניינים:

האחד מהם, לגמול טוב למי שאין לו חוק עליך כלל. והשני, להטיב למי שראוי לטובה יותר ממה שהוא ראוי" (מ"י ב', נ"ג).

"גמילות חסדים" היא בראש וראשונה עשיית הטוב, במובן זה של היות וקיום. גמילות הטוב בלשון הרמב"ם פירושו שהאדם מפסיק להיות מכונס בעצמו ומרחיב את עצם ההוויות שלו והקיום שלו לזולתו.

בתיבת בת פרעה, לכאורה מה לה ולזעקתו של נער עברי בתיבת! הלא אין לה עליו חוק כלל! האם היא חייבת להיטיב לו, ועוד כבת פרעה המשליך ילדי ישראל ליאור? אלא זהו הביטוי המופלג של ההטבה לזולת שאין חייבים לו דבר, מחד גיסא, ומאידך גיסא היא אינה מסתפקת בהטבה, בהשפעה ובהצלה אלא עושה יותר ממה שראוי, דואגת לגידולו והתפתחותו ומסייעתו הרבה מעבר לנדרש.

23 Rav Munk

And she sent her maidservant. The word, *her maidservant*, can also mean *her hand*. Thus, the text may be understood to mean that she stretched out her hand, reaching for the basket (Rashi, following Sotah 11a). This word is also related to *אמה*, *cubit*, teaching that although the basket containing Moses was actually beyond her reach, a miracle happened and her arm grew several cubits longer until she was able to grasp it. The moral here is that even though a worthy action may seem beyond a person's reach, he should try his utmost anyway and trust that Hashem will help him (R' Meir Shapiro of Lublin).

24 יתקן אמה אמה - 5 ב"פ"ס - כ"ב

הגר"א דסלר זצ"ל מביא בספרו "מכתב מאלוהיו" (ח"ד עמ' 276) בשם הרש"י מקלם זצ"ל שאכן הנכוונות שגילה משה בסורו לראות "מדוע לא יבער הסנה", גרמה לכל גדולתו; לפי שמעשה זה נחשב לעשיית הצעד הראשון המוטל על האדם, על צעד זה אחו"ל: "פתחו לי פתח כפתחו של מחט, ואני אפתח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו" (מדרש שה"ש פ"ה). מצפה הקב"ה שאדם יעשה את הצעד הראשון, ומשנעשה צעד זה נפתחים אוצרות השמים מסייעים לו ומשלמים את כל הפצו ע"י.

יסוד זה חוזר ונשנה במקומות נוספים בפרשתנו. משה משליך מטהו ארצה - ויהי לתנין. בציווי ה' הוא אוחו בזנבו, והנחש חוזר להיות מטה כמקודם. האם לא יכל הנס להתרחש בלי שמשה יאחו בזנבו!

אף כאן באים ללמדנו שהשתדלותו של משה גרמה לנחש ליהפך למטה. בלא השתדלות כלל אין לצפות לנסים. עם השתדלות, אפילו אם היא מועטת כמו אחיזה בזנבו, יתרחש הנס.

26

המקרה השלישי קודם לשניים הנוכרים. בתיבת בת פרעה הולכת על שפת היאור. את התיבתה בה שוכב משה היא רואה במרחק של "אמות הרבה". לה ידרק באורך אמה. כלום "טעם שתנשיט את ידה הקצרה! לכאורה לא. אבל מה היא עושה? "ותשלח את אמתה ותקחה". "אמתה" - ידה, ונשתרבה אמות הרבה" (רש"י).

ההשתדלות עמדה גם לה, לבת פרעה. ידה הקצרה תארכה בניגוד לכל הגיון טבעי. כיון שעסקה בהצלת נפשות, יש לעשות את מה שניתן לעשות. ומכיון שעשתה את שלה, זכתה לדבר שלא ניתן היה לצפותו מראש, ונשתרבה ידה.

ונראה להבין זאת עפ"י מה שנתבאר במקום אחר (מאמר מו), בגודל הענין של "שלימות המעשה", כי חיוב מיוחד הוא שמעשה מצוה יעשה בשלימות ללא פניות אחרות, והיינו שתעשה המצוה אך ורק לשם שמים ולא תהינה לאדם שום כוונות ליהנות ממעשה המצוה, ויהיה מעשה המצוה קודש לד'. וגדולה מזו, כי העושה מצוה ואין כוונתו טהורה ו"נוטל לעצמו", עונשו חמור מאד. ובזה נתבאר גודל חטאם של נדב ואביהוא: "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו" (שמות כד יא), והכוונה היא, שבעת שהיו עסוקים במצוה, והיו בדרגה גבוהה של "ויחזו את האלקים", היה אצלם גם בחינה של "ויאכלו וישתו", והיינו ש"נטלו לעצמם", והגם שמצבם נשאר בכל זאת מצב של "ויחזו את האלקים", אולם בעבור הבחינה של "ויאכלו וישתו" נענשו במיתה, והגם שה"נטילה לעצמם" היתה גם היא רותנית, כמ"ש הרמב"ן שם היתה זו אכילה ושתייה של מצוה, מ"מ מכלל נטילה לא יצאה ועל כן נענשו ע"ז בעונש כה חמור.

ונתבאר שם שזהו החומר הנורא באיסור לקחת ריבית, שנאמר בו (ויחזקאל יח ג): "וחי לא יחיה" שאינו חי לתחיית המתים (עי' שמ"ר פלא"א ו), כי בהיות האדם גומל חסד עם חבירו ומלווה בעת דוחקו, כיון שנטל ריבית הרי הוא נהנה מגמילות החסד שעשה ו"נוטל לעצמו", וזהו יסודו של האיסור, כי חמור מאד הוא לעשות מעשה מצוה ובתוך כך "ליטול לעצמו".

הצד השווה בשלושת המקרים, כאמור - "פתחו לי פתח כפתחו של מחט". לעתים נפתח הפתח הצר ע"י האדם בהיסח הדעת, כמו אצל משה רבינו אשר סר לראות; לפעמים הוא בא כמילוי צו ה' כמו שהיה באחיות זנב הנחש; ולפרקים בא הדבר מתוך כמיהה עזה לעשות את המעשה, ואז נפתח הפתח, גם אם הדבר בגדר בלתי אפשרי בדרך הטבע. והסייד באה אפילו ע"י נס גלוי כפי שראינו אצל בת פרעה.

בספר "אור יהל" (חיגי עמי שכ"ב) מובא משל נפלא הממחיש מהו "פתחו לי פתח של מחט", וז"ל: "משל למה הדבר דומה, לאדם רעב ללחם וצמא למים המסתובב בכשלו

שיחות 30 מאמר לכ מוסר

אולם יש לדעת שעדיין רב מאד הוא כוחו של האדם גם כיום, ובידו להשיג הרבה מעבר לכוחותיו הטבעיים. ונראה שזה הביאור במה שאמרו חז"ל על הכתוב: "ותשלח את אמתה ותקחה" (שמות ב ה) ש"נשתרבה ידה של בתיה בת פרעה אמות הרבה" (סוטה יב ב), דאין הכוונה שנתארכה ידה ממש, ואח"כ שוב נעשה נס וחזרה ידה לכמות שהיתה, אלא שעל ידי כך שאורה בתיה בת פרעה את כל כוחות נפשה להציל את הילד, בזכות זה היה בכוחה - כוחו של אדה"ר לפני החטא - להשיג את התיבה בהושטת ידה אפילו ממרחק של אמות הרבה. אין גבול לכח האדם כשהוא מתאזר באומץ וגבורה, ובידו להשיג הרבה מעבר לכוחותיו הטבעיים. וועיין עוד במאמר

28 שו"ת שמות חסידים

שָׁבַן שְׁמַעְתִּי מִפֶּה קֹדֶשׁ וְקָנִי מוֹדֵר (החרושי הרי"ם) ו"ל. על המדרש "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב" (משלי כב, כט), - מובא בריש שיר השירים ובריש קהלת (קהלת רבא א, א), - ברבי חנינא בן דוסא שראה הכל מעלין עולות ושלמים, אמר הכל מעלין לירושלים נדרים ונדבות, ואני איני מעלה כלום. יצא למדבריה של צירו, מצא שם אבן אחת, סתתה ומרקה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלים. בקש לשכר לו פועלים, נזדמנו לו חמשה בני אדם. אמר להן מעלין לי אתם אבן זו לירושלים, אמרו לו תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלין לך אבן לירושלים, ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו. נתן ידו ואצבעו עמם ונמצאו עומדים בירושלים. בקש לתן להם שכרן ולא מצאן. וכןם ללשכת הגזית ושאל בשכילם, אמרו לו דומה שמלאכי השרת העלו אבן לירושלים.

32 זקני מורי ורבי ו"ל אמר ששמע מרבי מקאצק ו"ל, שצריך כל אחד ליגע בפרשיות דגלות וגאלה דמצרים, שהיה הכנה על כל הגליות דכלל ישראל. גם כל פרט, יכול לקח למוד איך יעבר, עכ"ל. פי כמו שהיה גואל הכלל, משלך ביאור כמעט מספן, ומכל מקום הכין ב"ה רפואה קדם, שנצטרעת בת פרעה ונצל. בן כל אחד אף שמספן במה שמשקע ביאור של עולם הזה, או בטרוד מזון, או בקנאה תאוה כבוד. מכל מקום מוכן דרך גאלתו, שיש מבווא להנצל ולהגאל, וממש יתהפך הכל לטוב, על ידי ניצוץ התלהבות תשוקה לה יתברך. פדכתיב באלקי אדלג שור (שמואל ב' כב), יוכל לעלות עליה שאין לה שעור.

29 אמר אף שעל פי דרך הטבע לא היה לו מבווא איך יעלה, מכל מקום בגדל התלהבות התשוקה, עשה מה שבאפשרותו לו לעשות, והשאר מסייעין משמים. וכן לכל

רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום

33

הגמרא במסכת סוטה (יב) אומרת שגירת כל הבן הילוד היאורה תשליכהו שגור פרעה, היתה משום שאיצטגנינו אמרו לו שמושיעין של ישראל במים הוא לוקה, ומתוך הפחד הגדול מאיש זה שעתידי להציל את ישראל, גזר על כל הבנים להטביעם ביאור, ואף על עמו גזר כן. וכל זאת כדי להיפטר מהאיש הזה, דהיינו ממשוה.

ביאר מן הגרי קנייבסקי זצ"ל בספרו "ברכת פרי", ועמד על לקח מאלף הנלמד כאן, שהנה לבסוף אירע שבת פרעה עצמה הצילתו, ופרעה עצמו גידלו בביתו, ואותה גזירה עצמה שגזר "היאורה תשליכהו", היא היא היתה הסיבה שע"י זה מצאתהו בת פרעה והביאתו לביתה וגרלתו כבן.

הרוצה באמת לעבד ה' יתברך, אחר שמיגע בכל יכלתו, מסייעים משמים. ובכן אינו מחזיק טובה לעצמו, שזוכר מצבו טרם נושע משמים.

אולי לך נקרא משה רבנו ע"ה תמיד בשם 'משה', ולא בשאר שמות. שהיה ענו מאד, וזכר תמיד כאלו עדין משלך ביאור, ואינו יכול לעזר לנפשו מאומה. כמאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (קלא, ג) גמל עלי אמו, וכל עזרתו היה משמים, על בן היה קטן בלבו מאד.

כל זה בא ללמדנו שכל מעשה אנש ותחבולותיו לא יעילו להזיז אפילו זיו כל שהוא ממה שגזר בשמים, ולא עוד אלא שאותן פעולות שעושה למען השגת רצונו, הן הסיבה שיהיו דוקא כמו שגזר עליו באמת, וכך מצינו בהמן הרשע שכל פעולותיו שעשה למען חיזוק מעמדו, דוקא המה היו בעוכריו להפיל. שהרי לפי מי שאומר "ממוכן זה המן", הנה הוא יעץ לדחות את ושתו, ועי"ז נעשתה אסתר למלכה והיא שעל ידה היתה מפתחו כמבואר במגילת אסתר.

זהו שהפסוק בא ללמדנו, שאל ימנע אדם עצמו מלהציל את מי שזקוק להצלה, ואפילו אם לפי ראות עיניו לא יעלה בידו להצילו בדרך הטבע, בכל זאת לא ישב כחיבוק ידים ואל יעמוד מנגד, אלא יעסוק בהצלה עד כמה שידו מגעת, ומשם ואילך תיעשה פעולת ההצלה בדרך נס, או היד תשורכב, או התבה תתקרב אליו, כי כך הוא טבע הנס שמופיע תמיד בתור מלואים להשתדלות הטבעית שקדמה לה, וכך היה אצל יהושע (יהושע ג יג) והיה כנוח כפות רגלי הכהנים וגוי במי הירדן מי הירדן יכרתון. (חפז חיים על התורה)

במדרש מובאים בענין זה שלוש דעות למה יעץ ממוכן לדחות את ושתו. דעה ראשונה, משום שושתו לא הזמינה את אשתו אל המשתה, ורצה לנקום בה. דעה שניה, שרצה שיחוקקו חוק שכל איש יהיה שורר בביתו, משום שהיתה לו אשה רעה שהיתה שולטת עליו. דעה שלישית, ממוכן רצה שהמלך ישא את בתו שלו לאשה [ונבחרו שני מבואר שגם בתו הובאה אל הגי ונעשה נס שריח רע היה יוצא מפיה וכו' ויגרשהו יעו"ש]. וכל זאת היתה כוונת ממוכן, אבל במציאות כל זה היה הכנה למלכות אסתר, שעל ידה נעקר המן מן העולם.

34 ועוד נקודה. המן מגיע בבקר אל המלך לומר לו לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו, ולשם כך הגיע בוריות אל המלך כבר על הבוקר. חו בדיוק היתה הסיבה שהמלך שאלו ימה לעשות יקר וגדולה מיד אחרי הלילה, ואחר שנרדה שנתו וקרא בספר הזכרונות, ואז ציווה לו המלך להמן לעשות כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך. הרי שזריותו של המן שחשב בזה להגדיל את שמו ויקרתו, דוקא זריותו זו היא שהפילתו בפח יוקשים.

וגם עשיית העץ גבוה חמשים אמה היתה הסיבה לתלייתו של המן עצמו. כי כנראה שעפ"י חוקי פרס ומדי לא יכול היה אחשוורוש להרוג את המן על כך

שביקש את נפש היהודים ולאבדם, משום שהיה זה בהסכמת אחשוורוש. וגם מה שהיה המן נופל על המטה אשר אסתר עליה, יכול היה לטעון שנפל באונס. ואנו רואים כי גמר החלטת אחשוורוש לתלות את המן היתה עפ"י דברי חרבונה שאמר "גם הנה העץ אשר עשה המן לתלות את מרדכי אשר דיבר טוב על המלך עומד בבית המן", ורק כאן התעורר כעסו של אחשוורוש ואמר מיד ובמהירות לתלות את המן על העץ הזה, ואכן הוא נתלה מיד. הרי שהכנת העץ שהיה חושב המן בשביל מרדכי, היא היתה הסיבה לתלייתו, וזהו שכתוב "על העץ אשר הכין לו" ואחז"ל שהכוונה היא, שהכין לו לעצמו, וכמו שכתוב "ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל, בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל".

וכל זאת ניתן ללמוד מגזירת פרעה והצלת משה שבפרשתנו. וכך כותב בברכת פרץ: "הכלל הוא, שכל מעשה אנשו ותחבולותיו לא יועילו אפילו כל שהוא להוסיף או לגרוע ממה שנגזר עליו בראש השנה (זולת ע"י תפילה וע"י זכויות ותשובה יכול גזר הדין להשתנות). ומה שהאדם בתחבולותיו ובהשתדלותן מצליח כמה פעמים לפעול כרצונו, זה יבוא דבר שבכבר נגזר משמים שיהיה כן, שגם לולי השתדלותו היה נגמר הדבר בכי טוב לטובתו בעזרה זו או כיוצא בזה. ויש שלא נגזר עליו דבר זה וגם כן הרבה פעמים מניחים אותו להצליח, רק שלעומתו יפסיד כמות הנאה זו ממש במקום אחר ממה שהיה ראוי לו, כי לא יועיל שום השתדלות לשנות משהו מכפי מה שנגזר עליו. וכן אמרו חז"ל במסכת יומא (לה) "אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלוא נימה".

אפשר להוסיף כי כך יהיה גם לעתיד לבוא, כל מה שנראה כיום כדבר רע ומר בין שאויבינו עושים לנו, בין ששונאי הדת בארצה"ק עושים ומעשים אחרים להרע, הם עצמם בונים לעצמם את הפח בו הם יפלו, ומעשיהם שלהם יפילום עדי ארץ בזמן שכל יושבי תבל יכירו וידעו כי לה' המלוכה ומושל בגויים.

התוצאה - רחוקה הדרך, להיות שאין שום קשר והבטחה בין ההשתדלות והסיבות לתוצאות, וכנאמר: "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", וכמה שיריץ האדם ויתגע ועימול, אינו אלא מסתובב סביב אותה נקודת גזירה שנגזרה כבר, שסופה להתקיים גם מבלי עמלו טורחו ויגיעו. ואמונה זו כמה שתהא יותר בשלימות אצל האדם, יזכה בה ביותר להשלים תכליתו בעולמו, כי זו היא תכלית האדם בעולם, להכיר כבורא ולגלותו מתוך ההסתר והחושך של העולם, עולמנו הנהו בנוי ומיוסד מלכתחילה באופן חשוך המסתיר והמסגיר את אורו יתברך, בעולמנו המציאות סותרת לחלוטין את עיקרי ויסודות האמונה, דרך רשעים צלחה, צדיק רוע לו רשע וטוב לו, כל דאלים - גבר וכיוצא, ותפקידנו לשקר ולכחש את המקרים והטבעים ולגלות בהכרתנו באופן מוחשי את אמיתות השגחתו.

ב. החזק באמונתו בענייני פרנסתו - הרי הוא "בן העולם הבא"

אמרו חז"ל בברכות (ד' ע"ב): "כל האומר פותח את ידך ג' פעמים ביום הרי זה בן העולם הבא", ומה לכאורה המעלה הגדולה שיש באמירת פסוק זה ג' פעמים להביא לחיי העולם הבא? אלא הכוונה כאשר האדם אומר פסוק זה מתוך אמונה עמוקה, ומצליח להסיר את כל מעטה הטבע מעל עיניו, ולראות את כוחו וגזירתו יתברך בלבד ככל אשר יקרהו, וזהו בן עולם הבא, לפי שזו תכלית האדם בעולמו, וכדברי הרמב"ן סוף פרשת "בא": "ותכלית כל המצוות כדי שנאמין כאלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו... ומן הנסים המפורסמים מודה אדם בניסים הנסתרים, כי אין לאדם חלק בתורת משה עד שנאמין שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל בין ברבים בין ביחיד..."

ונראה שנקטו חז"ל דוקא פסוק זה של "פותח את ידך" המורה על השגחה בענייני פרנסה, יותר מכל שאר ענייני השגחה, לפי שעיקר נסיון האדם בעולמו זהו ענין פרנסתו, עיקר מבחן אמיתות אמונתו ובטחונו של האדם בה' הוא בענין פרנסה, שכן הרבה גופי תורה תלויים בנסיון זה של הפרנסה, וכגון משא ומתן באמונה, ביטול תורה, כיטול תפילה, קנאה שנאה ותחרות גאוה נקמה כל אלה ועוד כיוצא באלה, מבחנים המה בחיי

ועוד רואים אנו בתורה הכיצד ההשתדלות שקר. שכן דרשו חז"ל על הפסוק: "אם בן הוא והמיתן אותו" - לא היה מקפיד פרעה אלא על הזכרים, שאמרו לו אצטגניניו שעתידי להוולד בן המושיע אותם. וככך פרעה מתחכם להרוג כל בן הילוד על מנת שלא יולד בן המושיעם.

ולבסוף מה היה מסוף מחשבותיו? שהוא עצמו גידל את מושיען של ישראל בתוך ביתו. והיאך? כתיב בת פרעה מגלה את משה ביאור, ומגלה שהנו מילדי העברים, והחליטה שדוקא הילד הזה לא יהיה בכלל גזירת אביה, ופרעה מסכים עמה, כחושבו מה יקרה אם נחיה ילד אחד מילדי העברים...? וכי הוא זה דוקא שיהיה מושיען של ישראל...? ובתו היא היתה כאם למשה, לשומרו ולפקח עליו, ועוד לשלם שכר מושלם לאמו יוכבד עד אשר תיניקהו, וכשגדל הביאתו לבת פרעה "ויהי לה לבן", וגדל מושיען של ישראל אצל פרעה.

ומוכח במדרש (א, כו), "ולפי שהיה משה יפה, הכל מתאוים לראותו, ומי שהיה רואהו לא היה מעביר את עיניו ממנו מרוכ יופיו, והיה פרעה מנשקו ומחבקו".

נתכונן, הלחינם כך גלגל הקב"ה, וכי לא היה עדיף שיגדל משה בבית

הסבא מקלם היה אומר שאת יסודות האמונה יש לנו ללמוד בעיקר מסיפור יציאת מצרים, שכן בו רואים את אמונת ההשגחה של הבורא היאך ענינו פקוחות על מעללי איש ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, שכן אמונת שכר ועונש מעיקרי האמונה, והיאך הנהו "עשה ועושה ויעשה לכל המעשים" שכן רואים אנו בסיפור יציאת מצרים את שליטתו בדצמ"ח ובארמ"ע. במאמר זה נעמוד על עיקר מעיקרי האמונה הנלמד מיציאת מצרים והוא: "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום" (משלי יט. כא.).

* נאמר בגמרא ביומא (לח ע"א): כאן אמר בן עזאי בשמן יקראון, ובמקומן יושיבון, ופרש רש"י: אל ידאג אדם שמה יתקפח פרנסתו, כי על כרחן בשמן יקראון להושיבן במקומן - ומשלך יתנו לך, אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כחוט השערה, ואין מלכות נוגעת בחברתה ואפילו כמלוא נימה.

והרמב"ן כתב ענין זה במשפט קצר (כראשית לו, טו): הגזירה אמת והחריצות שקר.

יסוד האמונה המביאה את האדם לחיי העולם הבא היא ההכרה ב"אין עוד מלבדו", לדעת שכל הסיבות אשר יעשה אדם וכל החריצות והמרוצה שיריץ האדם להשיג דבר מה, פרנסה, בריאות, שידוך, שלום בית, חינוך הילדים, וכיוצא אינם אלא לשם השתדלות בלבד, אולם - מכאן ועוד

קדוש וטהור אצל הוריו, והיה עושה הקב"ה נס שיציל, ולמה היה נצרך שיגדל דוקא בבית פרעה? אולם להורותנו, אדם חושב להיפטר מהגזירה ולהתחכם נגד אשר ירצה ה' - כפרעה, אזי הנהגת ה' שלא רק שלא יוכל להיפטר מהגזירה, אלא הוא כמו ידיו יביאה על עצמו מבלי שיביין וידע, ולימוד זה רצתה התורה ללמדנו, הלא כל סיפור יציאת מצרים הוא כאמור לימוד אמונה לדורות.

הנה פרעה, מלא תכניות והתחכמויות היאך לסגור את עם ישראל מכל כוון על מנת להשתעבד בהם, ולבסוף הוא עצמו מחבק ומנשק, מגדל מאכיל ומשקה מלביש ומספק את כל הצטרכויותיו לזה שיכלה וישמיד אותו ואת כל עמו. ואיאת במדרש ששים רבוא תינוקות השליך פרעה ליאור, ונתן הקב"ה בלב פרעה לחשוב שכוודאי מושיען של ישראל היה מאלה שהושלכו מכבר ליאור... זהו לימוד מכוון שמלמדת אותנו התורה להביין עוצם דרכי ה', עד כמה גזירתו אמת ולא ניתן לעקוף את רצון ה' בשום אופן.

42

ביסוד זה של האמונה: "הגזירה אמת והחריצות שקר", כמה יש בו ליתן שלוח ורוגע לאדם, שכן כל סיבת המרוצה והתחרות, הקנאה והשנאה ועוד מדות רעות רבות, וכן ביטול תורה ותפילה ועוד ממצוות התורה כל מחדלים אלו נובעים ממחשבת האדם שיש בידו לפעול, ושוכח הוא מאמת זו שהנו רץ וטורח בסך הכל לקיים את אותה גזירה שנגזרה עליו שביין כה תבואנו בכל מצב, ואם טובה היא אותה גזירה - תבוא לו גם ללא ביטול תורה ותפילה, וללא חנופה ושקר, ואם רעה היא לא יוכל לבטלה בשקריו, אלא אדרבא כמה שהוא עמל לבטלה ולעוקפה בדרכים שאינם כשרים, לבסוף יביאנה עליו כמו ידיו בדרך של טורח ועגמת נפש.

והיותר גרוע מכך הוא, שלא רק שיביא הגזירה על עצמו בדרך של טורח וצער אלא גם בדרך של איסור, שכן הרבה פעמים, מרשה האדם לעצמו לנהוג ב"היתרים" שאין להם שום סמך, קצת שקר, קצת אונאה, הערמה, רכיש, וכיוצא או בדרך של לצער לזולתו, ובסך הכל כל הדרכים הללו יסובבו לקיים עליו את גזירת ה' שיכלה להתקיים גם אם היה הולך בדרך האמת.

אמר ר' יוחנן כולן

45 פרק ו' - המורד והמורדת - כלב ובתיה

כמה נפלאים ומאירים דברי המדרש רבה⁴³. שמלבד זכותה הגדולה של בת פרעה שזכתה להקרא בתיה - בתו של ה', ומלבד זכותה שזכתה להכנס בחייה לגן עדן⁴⁴ פרט המדרש⁴⁵ זכות נוספת והיא הזכות הממשית המשלימה את מרדה ואת התקרבותה לעם ישראל - להנשא לכלב. כדברי המדרש:

"ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד' זה כלב רבי אבא בר כהנא ורבי יהודה בר סימון חד אמר זה מרד בעצת מרגלים וזו מרדה בעצת אביה יבוא מרד ויקח את המורדת, וחד אמר זה הציל את הצאן וזו הצילה את הרועה"

וכמה נפלא חיבור זה בין השניים: בתיה ויתרה על המלכות, ויתרה על כל הנאות החיים. הלכה ומרדה באביה, בדתו ובמורשתו ובשל כך זכתה להדבק בכלב. כלב גם הוא, היה משנים עשר גדולי הדור שנשלחו לרגל את הארץ וגם לו היה פיתוי גדול להחריש ולהיות עמם בעצה אחת, אך הוא אזר כוחות נפש עצומים ומרד בעצתם והציל את העם.

47 מרד שיהיה מרד - שיהיה מרד

ותקם בעוד לילה ורתן טרף לביתה והק לנערותיה זו בתיה בת פרעה נזיה היתה ונעשתה יהודית והזכירה שמה בין הכשרות בשביל שעסקה במשה לפיכך זכתה ונכנסה בגן עדן בהיים:

43

גם ברוחניות, שכן גם ברוחניות המוטל על האדם הוא רק ההשתדלות והמאמץ, אולם התוצאות בפועל הינם כפי אשר יראה ה' ליתן לעובדיו, ובהחלט שייגיעת האדם ועמלו המה שיוזכוהו לתוצאות מבורכות יותר, אולם אם לאחר המאמץ וההשתדלות המרובה עלה בידו תוצאות מסוימות ומוגבלות, וכפי הנראה לו לזה העמל ויגע שצריך היה לקבל תוצאות מבורכות יותר, ובשביל כך לבו נחמץ בקרבו וזועף הוא על התוצאות, טעות בידו! שכן על האדם נדרש אך ורק ההשתדלות והיגיעה, אולם התוצאות בידי שמים, כך ש"הגזירה אמת", שייכת אף ברוחניות, אם כן על האדם להיות שלו ורגוע בכל תוצאות ואירועי חייו בין בחלק החומרי ובין בחלק הרוחני.

44

הגזירה אמת - ותתבצע בכל אופן שהוא, וכל מה שנראה שהגורמים והסיבות המה שהביאו לביצוע גזירה אין זה אלא מפני שהקב"ה מנהיג עולמו בדרך סיבות וגורמים, אולם הגזירה נגזרה מכבר, ולכן אין לאדם להאשים ולשנאות שום גורם לצרתו, ואין לו לראות בו כגורם וסיבה אמיתית לסיבת התוצאה של הגזירה.

אכן אדם הרוצה לשנות גזירה ישתמש בדרך תפילה, תפילה ותשובה וזעקה מבטלים גזירות, זו אכן דרך להעביר את רוע הגזירה, כשהאדם מתחזק באמונה ובטחון בה', זוכה להבטחת חסד יסוכבנו, וזה גופא הבטחון, עצם זה שהאדם מתפלל לה' הרי שבוה מבטא הוא את יכולת ה' וצדקותו, ולכן ניגש הוא בתחינה לה' - ולא כתביעה שיבטל הגזירה מעליו, בזכות האמונה ובהכרה שמתחדשת באדם המתבטאת בתפילתו יושע, וכמו שהזכרנו במקור"א את דברי הגר"י לוינשטיין, שאדם בתפילתו בכוונה אמיתית מתעלה, ונעשה מעתה איש אחר, וכיון שהנהו איש אחר מתבטלת הגזירה מעליו, שכן אינו זה האיש שנגזרה עליו הגזירה.

וכן בכח התשובה ששב האדם ממעשיו הרעים, הרי שמעתה הנהו אדם אחר ובכך יש לו סיכוי לבטל הגזירה, אולם בדרך החריצות והיגיעה, ועל אחת כמה וכמה בדרך השקר והאונאה, לא רק שלא יצליח האדם להעביר הגזירה מעליו אלא אף יוסיף עליה ח"ו. אולם בדרך הכניעה תפילה ותשובה יצלל.

צבר ה' אים - צ'ה

46

¹⁷ The sons of Ezra: Jether, Mered, Ephraim and Jalon. [His wife*] bore Miriam, Shammai and Ishbah, the father of Eshtemoa, ¹⁸ while his Jewish wife* bore Jered, the father of Gedor, and Heber, the father of Soco, and Jekuthiel, the father of Zanoah. These* are the sons of Bithiah the daughter of Pharaoh, whom Mered married.